

Kaptan-ı Derya Barbaros Hayreddin Paşa'nın Hatıraları

SÜLEYMAN GÜDER

*“Er odur ki dünyada koya bir eser,
Ezersiz kişinin yerinde yeller eser”*

M. Ertuğrul Düzdağ
Barbaros Hayrettin Paşa'nın
Hatıraları
Kaynak Yayınları, 2004, 548 s.

“Sen ve karındaşın nasıl ortaya çıkıp, cihad meydanına atıldınız? Bunun sebebi ne idi? Kimlerdensiniz? Kul tâifesinden mi, sâirlerden mi? Bu zamana gelinceye kadar ufak büyük karada ve denizde, ne şekil gazâlar oldu ise, baştan sona kadar, ne eksik ne fazla, gerek nazım gerekse nesirle, yazıp bir kitap düzüp, buraya gönderesin ki, eskiden yazılmış tarihlerin yanına , Hazine-i Âmir'e'mde bulunsun!” Değerlendireceğimiz “Gazavât-ı Hayreddin Paşa” adıyla tanınan eserin ortaya çıkmasına Sultan Süleyman'ın bu fermanı buyurması vesile olmuştur. Barbaros'un gazaları birçok esere konu olmuşsa da bunlardan en bilineni Durak Reis'inin baştardasında kendisiyle gazalara katılan Seyyid Murâdi'nin yazmış olduğu bu kitaptır. Padişahın buyruğundan hareketle, Barbaros (1466-1546), önce ağabeyi Oruç Reis'ten bahsetmiş, sonra da “Hayreddin Paşa” olmadan önce

taşıdığı “Hızır Reis” adıyla yaptığı faaliyetleri, Seyyid Murâdi'ye anlatmış, o da nesirle ve nazımla kaleme almıştır. Değerlendireceğimiz, *Barbaros Hayrettin Paşa'nın Hatıratı'nın*, teşekküründe diğer eserlerden istifade edilmiş ise de temel metin olarak *Gazavât-ı Hayreddin Paşa* baz alınmıştır.

Eserde, Deniz ticareti ile uğraşan genç Hızır Reis (Barbaros) önce korsanlığa nasıl başladığını, akabinde bir denizci için tahayyül edilebilecek en yüksek makam olan 'Kaptan-ı Derya'lığa nasıl yükseldiğini an be an nakleder. Kitapta Barbaros, tecrübeli deniz adamlığının yanında, tedbirli ve akıllı kumandan, öngörü sahibi bir devlet adamı ve aynı zamanda alçak gönüllü bir insan olarak karşımıza çıkar.

Hızır Reis Geliyor! Şimdi Seni Yer

Hızır Reis ve abisi Oruç Reis'in 1512'de Tunus Beyi'ne müracaat ederek Halk-ül Vâd kalesine yerleşip korsanlık etmeye başlamalarıyla, bölgedeki dengeleri altüst ettiği nakledilir. Çok kısa bir süre sonra Cezayirlilerin daveti üzerine abisi Oruç Bey'in Cezayir'i, İspanyollar'dan alması ve sonra Piri Reis'in de oraya yerleşmesi, Akdeniz'in artık Frengistan ahali için halledilemeyecek sorun haline gelmesine sebep olmuştur. Durumu Barbaros'un ağzından nakledersek "Oruç Reis'le benim nâm u şânımız kafir yakasında dilden dile destan olup söylenmeye başladı. Kâfirler yine bir araya gelip bizi nasıl ele geçireceklerini meşveret ederlermiş." (sf.65). Kafiristan'da, Hızır Reis'ten korkular o derecedir ki, yaramazlık yapan ve ağlayan kızanlarına "Hızır Reis geliyor! Şimdi seni yer" derlermiş. Reislerin denizcilikteki maharetlerinden ötürü, Akdeniz'de seyr-ü sefer eden gemilerin onlardan habersiz geçmeleri neredeyse imkânsız hale gelmiştir. Avrupalılarda ki bu psikolojik durum (korku), bu toplumlarda o denli bilinçaltı etkisi yaratmış ki, kendileri ile alakalı olmayan durumlarda da kendini ortaya koymuştur. Bu halet-i ruhiye aynı zamanda, Barbaros kardeşlerinde karşılığını bulduğu bir "Osmanlı-Türk" algısı olarak da okunabilir

Cezayir fatihi Barbaros'un Venedik, Fransız ve İspanyollarla yaptığı savaşlarla kazandıkları yerleri Sultan Selim Han boyundurluğuna sunması ve korsanlıkla elde ettiği ganimetlerden bir kısmını Osmanlı Sultanına peşkeş çekmesi, Padişah'ın kendisini Cezayir-i Arap Beylerbeyi olarak tayin etme lütfünde bulunmasına neden olur. Beylerbeyi'nin bölgede etkisi o denli artmıştır ki artık, Avrupalı rakipleri arasında fer-yad-u figana ve "Mayna Sinyor"¹ (sf.65) denmesine neden olmuştur. Öyle ki henüz Devlet-i Osmaniye'ye deniz komutanı olarak atanmamasına rağmen, korkularını "Bu diyavolo² Barbaroşo sonunda muhakkak Padişah'a General olur. İşte o zaman başımıza kıyametler kopacak demektir. Çünkü bu kıyıları (Akdeniz) kendi eli gibi biliyor. İşte olacaklar o zaman olur." (sf. 293,313) şeklinde dillendirmişlerdir. Bu korku, daha sonraları görüleceği üzere, yılanın ejderha olmaması için bir takım önlemlerin alınmasına neden olmuşsa da, nafile bir korku olarak kalacaktır.

¹ Teslim oldum, Efendim

² Şeytan

Kapudân-ı Derya Barbaros Hayreddin Paşa: Haçlı Donanmasından Coğrafi Keşiflere

Cezayir Valisi, Barbaros'un Akdeniz'deki önemli başarıları, Şevketlü Sultan Süleyman Han tarafından, mükafata mazhar için, Cezayir Valisi, Âsitâne-i Saadet'e³ çağrılarak, Devleti Osmaniye'nin derya işlerine ve tersâne-i âmire'ye nizam vermesi için, bu görevin nişânesi olan kürk kaftan giydirilerek, Kaptan-ı Derya görevine atanmıştır (1533). Bu atama Avrupa'da, "Barbaroso, Gran Senyör'e⁴ Kaptan Paşa olmuş. Gözünüz aydın, işte şimdi belayı bulduk" (sf. 354) şeklinde yankı bulmuştur. Korkularında haksız olmadıklarını anlamak içi çok kısa bir süre geçmesi gerekecektir. Nitekim Osmanlıların Akdeniz'deki hegemonyasının kıpırdamalarına engel olacak şekilde artmasından, Papalık, Venedik, Ceneviz, Malta, İspanya ve Portekiz gemilerinden oluşan bir "Haçlı donanması" (1538) kuruldu ve başına ünlü komutan Andrea Doria getirildi. Kaptan-ı Derya'nın başında bulunduğu Osmanlı donanması ile Haçlı donanması 28 Eylül 1538'de Preveze Körfezi önlerinde karşılaştı. Barbaros Hayreddin Paşa, tarihe Preveze Deniz Savaşı olarak geçen buradaki savaşta Haçlı donanmasını yenilgiye uğrattığı bu zaferle Osmanlı Devleti, Akdeniz'deki egemenliğini pekiştirdi.

Bu savaş Haçlı ordusu için yenilgi olarak sonuçlanmış olsa da, aslında Avrupalı devletler için sonunda refaha götürececek bir sürecin başlangıcı olmuştur. Doğu ile ticarette hayati öneme sahip Akdeniz'in, Türk Denizi haline gelmesi, Batılı devletler için arayışlara neden olmuştur. Sonunda hepsinin, irili ufaklı sömürgelere sahip olmasına dolayısıyla zenginleşmesine neden olacak sürecin, özellikle bu değişen şartlar sonrasında (Akdeniz'in Osmanlı elinde olması) vuku bulmuş olması ve ünlü Batılı Keşşaf'ların, Ferdinand Magellan (1480-1521), Vasco de Gama (1469-1524), Bartolomeu Dias'ın (yaklaşık 1450 -29 Mayıs, 1500) bu devirlerde yaşamış olması, herhalde tesadüfle açıklanamaz. Buradan, Haçlı seferlerinin çıkmasını ve coğrafi keşiflerin yapılmasına neden olarak, sadece Akdeniz'in 'Türk Gölü' haline gelmesi gibi indirgemeci bir yaklaşımda bulunmuyoruz, belki de bu durum çok daha önceleri başlamış olan bir sürecin hızlanmasına neden olmuştur denilebilir. Fakat, yaygın kanının aksine, pek çok tarihçi ve araştırmacının da belirttiği gibi, Uzakdoğu ile Avrupa arasındaki ticaretin ana hattı olan "Ortadoğu'da Müslümanların kontrolünü kırmak, ticaret yollarını ele geçirme" girişiminin çıkış noktası "kurtarılmayı bekleyen esir Hıristiyanlar" gibi dini kaygılardan ziyade ekonomik kaygılardır. Dini nedenler, halkları mobilize etmesi açısından dikkatlerin celbini hak etmiştir, ama yönetici kadro için

³ Başşehir, İstanbul

⁴ Kanuni Sultan Süleyman, Yüce Efendi anlamında kullanılmıştır

ikincil bir neden olmuştur her zaman. Özellikle pusula, kağıt, top barutu gibi büyük icatlar ile işlenmiş bakır eşyalar, kumaşlar ve yel değirmeni gibi yeniliklerle tanışmaları, coğrafi keşiflerin hızlanmasına neden olmuştur. Ve bu kaygılar, Avrupalıların Hindistan'a alternatif deniz yoluyla ulaşabilmelerine ve zamanla Osmanlı Devleti'nin ve bölgenin diğer güçlü devleti İran'ın üstünlüklerine son verecek bir sürecin başlamasına neden olmuştur.

Hakim Güç Olarak Kullanılan Dil

Kitap'ta karşı kültürle girilen ilişkide kullanılan dil bir hakim kültür dili ve ötekiyle girilen ilişki bu tür bir ilişkidir. Yani, dönemin siyasi gücünü elinde bulunduran medeniyet/kültür her zaman söylem üstünlüğüne sahiptir. Nasıl ki, günümüzde Batı kültürü siyasi üstünlüğe paralel olarak hakim ise, kitabın bahsettiği 16. yüzyılda da Osmanlı devletiyle ete kemiğe bürünen, İslam medeniyeti, hakim güç olarak diğer kültürle ilişkisinde, özellikle Batıyla olan ilişkide bir özgüvene sahiptir.. Ve yine günümüz hakim gücünde olduğu gibi, genelde hakim güçlerin sahip oldukları iktidar durumunda olmanın sebep olduğu "baş dönmesi" aciziyetinden tamamen kurtulamadıklarını yer yer kitapta gözlenebilmektedir. (sf.262,308) İlginçtir ki bir çok Batılı ve Batıcılar tarafından, bugünkü Müslüman Dünyanın içinde bulunduğu nâhoş duruma, sebep olarak gösterilen İslâm, bahsi geçen dönemde, bizzat terakkinin ve hakim gücü elde etmenin/tutmanın yegâne kaynağı olmuştur. Din olarak İslam'ın, terakkiye mani olmadığı, ideal formuyla (asr-ı saâdet) yaşanmamış olsa da önemli ölçüde yaşandığı bu dönemde müşâhede edilebilir. Eserden yola çıkarak, günümüz dünyasında geçici olarak medeniyet buhranı yaşayan Müslüman dünyanın sorununun temelini, medeniyetin günün şartlarına ayak uyduramaması değil, aksine "öteki" kültürleri kendine benzetmeye çalışan, benzetemediklerini elimine eden Batı kültürünün de etkisiyle, kendi öz benliğine yabancılaşması olduğu ortaya çıkmaktadır.

Sonuç

M. Ertuğrul Düздаğ tarafından metnin aslına uygun olarak Türkçe'mize sadeleştirilmiş olan bu eser, Türk edebiyat tarihinin bilinen önemli otobiyografi denemelerinden biridir. Kitabın birçok dile Türkçe'den önce kazandırılmış olması, geçmişimizle ne kadar alakalı olduğumuzun göstergesidir. Bu sebeple katkısından ötürü yazarı takdir etmek lazım gelir. Yazarın, kitabın aslının havasını yansıtması açısından, sadeleştirmeden almış olduğu bazı kısımlar, kitabın anlaşılmasını zorlaştırmamış aksine, hatıratın roman türünde sunulması kitabın, sonunda eklenen lügatçe kısmına bakmaya

ihtiyaç duymadan, bir solukta okunmasını sağlamıştır. Nihayetinde bir hatıratın roman türünde sunulması ve kullanılan üslup bir macera türünü andırsa da kitabın inandırıcılığına hanel getirmemiştir. Diğer hatıratlar gibi bu kitapta da, bahsi geçen döneme dair (16. yy) ilk elden çok önemli bilgiler ve birçok yerde bulunamayacak detaylar bulmak mümkündür. Kitapta, bugün hala bir çoğunu kullandığımız deyimlerin yerli yerinde sıkça kullanılmış olması, kitabın benzer türlerden ayırt edici özelliklerindedir. Eser özellikle genç okuyucular için tarihe ve topluma mal olmuş, örnek alınası şan, şeref ve ahlak sahibi şahsiyetlerin tanınması açısından önemli bir boşluğu doldurmuştur. Elimizdeki kitap, okuyucuya yaşamakta olduğu bugünkü durumu sorgulaması gerektiğini ve mensup olduğu medeniyet bunalımından ancak bu medeniyetin kendi dinamikleri ile aşılabileceğini anlatmaktadır. Kitaptan yola çıkarak üzerinde düşünmemiz gereken sorulardan biri “Barbaros Paşa zamanındaki hangi neden Batılılar için korkulması bir duruma neden olmuştur, sadece Hızır Reis’in Akdeniz’i avucu gibi iyi bilmesi ve elde etmiş olduğu Kaptanlık tecrübesi mi?”.

Değerlendirmemi, Yahya Kemal Beyatlı’nın kitabın ruhuna uygun mısralarıyla sonlandırıyorum:

Deniz ufkunda bu top sesleri nerden geliyor?

Barbaros, belki, donanmayla seferden geliyor!

Adalardan mı? Tunus’dan mı, Cezayir’den mi?

Hür ufuklarda donanmış iki yüz pare gemi

Yeni doğmuş aya baktıkları yerden geliyor;

O mübarek gemiler hangi seferden geliyor?